

კითხვარის შედგენის მეთოდოლოგია

დამტკიცებულია
აკადემიური საბჭოს მიერ
2020 წლის 23 იანვარი, ოქმი N2

კითხვარების შედგენის მეთოდოლოგია

შესავალი

კითხვარი გამოკითხვის მონაცემების შეგროვების ტიპური და სასარგებლო ინსტრუმენტია, რომელიც სტრუქტურირებულ, ხშირად, რიცხობრივ მონაცემებს იძლევა; შესაძლებელია მკვლევრის დაუსწრებლად მისი ჩატარება და გასაანალიზებლადაც უფრო ხშირად მარტივია (Wilson and McLean 1994). ამ მიმზიდველ მხარეებს აბალანსებს ის დრო, რომელიც კითხვარების შექმნას, პილოტირებასა და დახვეწას სჭირდება. მკვლევარმა უნდა იმსჯელოს და გადაწყვიტოს, რამდენად შეესაბამება მონაცემების შეგროვებისთვის კითხვარის გამოყენება მის მიზნებს. მკვლევარს მოუწევს იმის გადაწყვეტა მონაცემების შესაგროვებლად რამდენად ადეკვატურია კითხვარის გამოყენება და როგორი უნდა იყოს ეს კითხვარი.

ეთიკური საკითხები

კითხვარი ყოველთვის იქნება რესპონდენტის ცხოვრებაში შეჭრა, იქნება ეს იმ დროის თვალსაზრისით, რომელიც კითხვარის შევსებას სჭირდება, საფრთხის ან კითხვების სენსიტიურობის მხრივ, თუ პირად ცხოვრებაში შესაძლო შეჭრის გამო. კითხვარის რესპონდენტები არ არიან მკვლევრებისთვის მონაცემების პასიური მიმწოდებლები. ისინი კვლევის სუბიექტები არიან და არა - ობიექტები. აქედან რამდენიმე სიტუაცია გამომდინარეობს.

რესპონდენტებს ვერ ვაიძულებთ კითხვარის შევსებას. ისინი შეიძლება წავახალისოთ, მაგრამ კვლევაში მონაწილეობის თუ კვლევის შეწყვეტის გადაწყვეტილებას თავად იღებენ. მათი კვლევაში მონაწილეობა შემდეგი ფაქტორებით შეიძლება იყოს განპირობებული, ეს ფაქტორებია:

- მათი ინფორმირებული თანხმობა;
- მათი უფლება, ნებისმიერ დროს გამოეთიშონ კვლევას და არ უპასუხონ კითხვარის კონკრეტულ დებულებებს;
- კვლევის შესაძლებლობა, გააუმჯობესოს მათი მდგომარეობა (კეთილდღეობის საკითხი);
- გარანტია, რომ კვლევა მათ არ ავნებს (ზიანის არიდების საკითხი);
- კვლევაში კონფიდენციალურობის, ანონიმურობისა და ამოუცნობლობის გარანტიები;
- კითხვების საფრთხის ან კითხვების სენსიტიურობის ხარისხი, რამაც რესპონდენტი შეიძლება გადაჭარბებულ ან მწირ პასუხებამდე მიიყვანოს;
- კითხვარში მიკერძოებულობის დაცვა და ვალიდობისა და სანდოობის უზრუნველყოფა - მეთოდოლოგიური სიზუსტისა და პატიოსნების საკითხები. მეთოდოლოგიური სიზუსტე ეთიკური და არა მხოლოდ ტექნიკური საკითხია (რესპონდენტს უფლება აქვს, ენდობოდეს კითხვარს და მისგან ვალიდობას ელოდოს);

- რესპონდენტის რეაქციები, მაგალითად, რესპონდენტებს ექნებათ რეაქცია, თუ დებულებას შეურაცხმყოფელად, შეცდომაში შემყვანად, მიკერძოებულად, მცდარად, გამაღიზიანებლად, წინაუხედავად, უადგილოდ ან ძნელად გასაგებად მიიჩნევენ.

ეს ფაქტორები კითხვარის გამოყენების ყოველ ეტაპზე მოქმედებენ, ამიტომ ყურადღება უნდა მიექცეს თავად კითხვარს, რესპონდენტებისადმი მიდგომას, მათთვის მიცემულ ახსნა-განმარტებებს, მონაცემების ანალიზსა და მათ წარმოდგენას.

რეკომენდაციები კითხვარის ეტაპობრივი დაგეგმვისათვის:

1. უნდა განისაზღვროს კითხვარის მიზნები/ამოცანები;
2. უნდა განისაზღვროს პოპულაცია და შერჩევა;
3. უნდა ჩამოაყალიბდეს თემები/კონსტრუქტები/ცნებები/საკითხები, რომელიც უნდა მოიცვას კითხვარმა და განისაზღვროს მონაცემები, რომელიც საჭიროა კვლევის მიზნების მისაღწევად (ამის გაკეთება შეიძლება თემასთან დაკავშირებული ლიტერატურის ან პილოტირებამდე ჩატარებული კვლევის მასალების გამოყენებით, მაგალითად, ფოკუს ჯგუფებით და ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუებით);
4. უნდა ჩამოაყალიბდეს როგორი საზომები/სკალები/კითხვები/პასუხები სჭირდება კვლევას;
5. უნდა დაიწეროს კითხვარის დებულებები;
6. უნდა ჩატარდეს კითხვარის პილოტირება და შედეგად დაიხვეწოს დებულებები.

კითხვარის აგების სახელმძღვანელო პრინციპები

ა) გადაწყვეტილებები კითხვის შინაარსის შესახებ

1. აუცილებელია კითხვა? რას გვარგებს?
2. იმ თემას, რომელსაც ეს კითხვა მიეკუთვნება, რამდენიმე კითხვა სჭირდება?
3. აქვთ თუ არა რესპონდენტებს ამ კითხვაზე პასუხისთვის აუცილებელი ინფორმაცია?
4. საჭიროა თუ არა, რომ კითხვა უფრო კონკრეტული, სპეციფიკური და მიახლოებული იყოს რესპონდენტის პირად გამოცდილებასთან?
5. საკმარისად ზოგადია თუ არა კითხვის შინაარსი? თავისუფალია თუ რა იგი ყალბი კონკრეტიკისა და სპეციფიკურობისგან?
6. პასუხები ზოგად დამოკიდებულებებს ხომ არ გამოხატავს? მოჩვენებითი ხომ არ არის მათი კონკრეტულობა?
7. კითხვის შინაარსი მიკერძოებული და ცალმხრივი ხომ არ არის დამაბალანსებელი კითხვების გარეშე?
8. მოგვცემენ თუ არა რესპონდენტები იმ ინფორმაციას, რასაც ვთხოვთ?

ბ) გადაწყვეტილებები კითხვის ვერბალური ფორმულირების შესახებ

1. შეიძლება, რომ კითხვა არასწორად გაიგონ? შეიცავს თუ არა ის რთულ ან დაუზუსტებელ ფრაზებს?

2. გადმოცემული აზრის თვალსაზსიროთ, ადეკვატურად გამოხატავს თუ არა კითხვა ალტერნატივას?
3. შევყავართ თუ არა კითხვას შეცდომაში ნავარაუდევი დაშვებების ან უხილავი შედეგების გამო?
4. არის თუ არა ფორმულირება მიკერძოებული? ემოციურადაა დატვირთული თუ კონკრეტული კითხვისკენ იხრება?
5. შესაძლებელია თუ არა, რომ რესპონდენტი, ნებისმიერი მოსაზრებით, შეეწინააღმდეგოს კითხვის ფორმულირებას?
6. უკეთეს შედეგს მოგვცემდა თუ არა კითხვის უფრო მეტად პერსონალიზებული ფორმულირება?
7. შეიძლება თუ არა იგივე კითხვის უფრო პირდაპირ ან ოდნავ ირიბად დასმა?

გ) გადაწყვეტილებები კითხვაზე პასუხის ფორმის შესახებ

1. კითხვის დასმის საუკეთესო ფორმაა პასუხის არჩევა (მოკლე პასუხი, ერთი-ორი სიტყვა ან რიცხვი), თავისუფალი პასუხი, თუ მოცემული ჩამონათვალიდან პასუხის არჩევა?
2. თუ პასუხის არჩევა გამოიყენება, როგორი პასუხების შეთავაზება იქნება უპრიანი ამ კითხვისთვის: დიქტომური, მრავალჯერადი არჩევანის („კაფეტერიის“ კითხვა) თუ სკალის?
3. ადეკვატურად არის თუ არა ყველა მნიშვნელოვანი ალტერნატივა მასში სათანადო თანმიმდევრობით წარმოდგენილი - ისე, რომ ერთმანეთს არ ფარავდნენ? ზომიერი სიგრძისაა ჩამონათვალი? არის თუ არა პასუხები მიუკერძოებელად და დაბალანსებულად ფორმულირებული?
4. არის თუ არა პასუხის ფორმა მარტივი, განსაზღვრული, ერთგვაროვანი და მიზნის შესატყვისი?

დ) გადაწყვეტილებები კითხვარში კითხვის ადგილის თაობაზე

1. შესაძლებელია თუ არა, რომ კითხვის შინაარსზე მისი წინმსწრები კითხვების შინაარსმა იმოქმედოს?
2. ბუნებრივად მივდივართ თუ არა ამ კითხვამდე? არის თუ არა ეს მართებული, ფსიქოლოგიური თანმიმდევრობა?
3. ინტერესის აღძვრის, საკმარისი ყურადღების მიქცევის, წინააღმდეგობის არიდებისა და ა. შ. თვალსაზრისით, ძალიან ადრე ან ძალიან გვიან ხომ არ არის ამ კითხვის დასმა?

სტრუქტურირებული, ნახევრად სტრუქტურირებული და არასტრუქტურირებული კითხვარები

მიუხედავად იმისა, რომ უამრავი სახის კითხვარი არსებობს, გაქვს მარტივი წესი: რაც უფრო დიდია შერჩევის მოცულობა, მით უფრო სტრუქტურირებული, დახურული და რიცხობრივი შეიძლება იყოს კითხვარი, ხოლო რაც უფრო მცირეა შერჩევის მოცულობა - მით ნაკლებად სტრუქტურირებული, უფრო ღია და სიტყვიერი.

მკვლევარს რამდენიმე ტიპის კითხვარის არჩევა შეუძლია - უკიდურესად სტრუქტურირებულიდან არასტრუქტურირებულამდე. თუ დახურული და სტრუქტურირებული კითხვარი გამოიყენება, რომელიც მოდელის დაკვირვებისა და შედარების შესაძლებლობას იძლევა, მაშინ საჭიროა კითხვარის პილოტირება და იმგვარად დახვეწა, რომ საბოლოო ვერსია

ყველა იმ სავარაუდო პასუხს მოიცავდეს, რომელთა წინასწარ გათვლაც შესაძლებელია. ასეთ კითხვარზე მუშაობა რთულია კვლევის დასაწყისში, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ის ერთხელ აიგება, ანალიტიკური სამუშაო შედარებით სწრაფად მიმდინარეობს. მაგალითად, ორი-სამი თვე შეიძლება დასჭირდეს გამოკითხვის კითხვარის შედგენას, პილოტირებას, დახვეწას და იმ ფორმით ჩამოყალიბებას, რომელიც შესაძლებელს გახდის მიღებული მონაცემების სტატისტიკურ დამუშავებას. თუმცა, ამის სანაცვლოდ შეიძლება სწრაფად გაანალიზდეს. ჩვენ უკვე ვიცით პასუხების კატეგორიები, მონაცემების ბუნება და სტატისტიკური კრიტერიუმები, რომელსაც გამოვიყენებთ. ეს მხოლოდ და მხოლოდ მონაცემების დამუშავების, ხშირად, კომპიუტერული ანალიზის, საქმეა.

არასტრუქტურირებულია: სრულიად ღია კითხვარი, ანუ „დაწერეთ, რაც გსურთ“ შეთავაზება.

ნახევრად სტრუქტურირებულია - ინტერვიუ. მიუხედავად იმისა, რომ ინტერვიუში მოცემულია კითხვები, დებულებები ან პუნქტები, რასაც სრულიად ნათლო სტრუქტურა აქვთ, რესპონდენტმა ისე უნდა უპასუხოს, შეარჩიოს პასუხი ან კომენტარი გააკეთოს, როგორც თვითონ მიიჩნევს საჭიროდ, ე.ი. ფორმატი ღიაა. ნახევრად სტრუქტურირებულ კითხვარებს აქვთ გეგმა, მაგრამ არა - სავარაუდო პასუხები.

კითხვარის დებულებების ტიპები

დახურული და ღია კითხვები

კითხვარებში კითხვისა და პასუხის რამდენიმე ფორმა არსებობს, მათ შორის, მაგალითად, დიქტომიური კითხვები, კითხვები მრავალი არჩევითი პასუხით, რეიტინგის სკალები, მუდმივი ჯამის მქონე კითხვები, სიხშირის მონაცემები, თანაფარდობის მონაცემები და ღია კითხვები.

- **დახურულ კითხვებში** მოცემულია პასუხების შესაძლო ვარიანტები, საიდანაც რესპონდენტს სათანადო პასუხის არჩევა შეუძლია. უკიდურესად სტრუქტურირებული, დახურული კითხვების უპირატესობა ისაა, რომ ისინი პასუხების სიხშირეების გამოთვლის შესაძლებლობას იძლევიან, რომლებიც შეიძლება სტატისტიკურად დამუშავდეს და გაანალიზდეს. ისინი შერჩევაში ჯგუფებს შორის შედარებასაც შესაძლებელს ხდიან დახურული კითხვის კოდირება და ანალიზი უფრო სწრაფად ხდება, ვიდრე სიტყვიერი მონაცემების. ისინი ხშირად პირდაპირ საკითხზე ორიენტირებული და, სპეციალურად, უფრო ფოკუსირებულები არიან, ვიდრე - ღია კითხვებს. ზოგადად, დახურულ კითხვებზე (დიქტომიური, კითხვები მრავალი არჩევითი პასუხით, მუდმივი ჯამის მქონე და რეიტინგის სკალები) პასუხის გაცემა სწრაფად ხდება, მარტივია მათი კოდირება (მაგალითად, კომპიუტერული ანალიზისთვის) და რესპონდენტებს უსამართლოდ არ აჯგუფებს იმის მიხედვით, თუ რამდენად მკაფიოდ აყალიბებენ სათქმელს თუმცა, მეორე მხრივ, ისინი არ აძლევენ რესპონდენტებს პასუხების კატეგორიებისთვის რაიმე შენიშვნების, შეფასებისა და ახსნის დამატების საშუალებას. ამდენად, არსებობს რისკი, რომ კატეგორიები მიკერძოებული და არაამომწურავი იქნება.
- **ღია კითხვები** მაშინ არის სასარგებლო, როდესაც უცნობია შესაძლო პასუხები ან კითხვარი საკითხის შესწავლას ემსახურება ან, როდესაც პასუხების იმდენი შესაძლო ვარიანტია, რომ დახურულ კითხვაში სავარაუდო პასუხების მეტისმეტად გრძელი ნუსხა გამოდის. ღია

კითხვები რესპონდენტებს იმდენი პასუხის გაცემის საშუალებას აძლევს, რამდენიც მათ სურთ, და განსაკუთრებით ხელსაყრელი კომპლექსური საკითხების შესასწავლად არის, რომელზედაც მარტივი პასუხების გაცემა შეუძლებელია. ღია კითხვები შეიძლება დებულებების შესაქმნელად გამოვიყენოთ, რომლებიც შემდეგ კითხვარში დახურული კითხვების მასალად გამოდგება (ანუ პრეპილოტირება). ღია კითხვები, ერთი მხრივ, მონაწილეებს საკუთარი სიტყვებით თავისუფლად წერის - პასუხების აღწერის, ახსნისა და შეფასების - საშუალებას აძლევს და არ არიან შეზღუდულები პასუხების წინასწარ განსაზღვრული კატეგორიებით. მეორე მხრივ - შეიძლება შეუსაბამო და ჭარბი ინფორმაცია მოგვცენ. ისინი რესპონდენტისთვის შეიძლება იმდენად ღია იყოს, რომ ის ვერ მიხვდეს, თუ რა სახის ინფორმაციას ითხოვენ მისგან. მათზე პასუხის გაცემას გაცილებით მეტი დრო შეიძლება სჭირდებოდეს (რამაც დებულებაზე პასუხის გაცემაზე უარი შეიძლება ათქმევინოს) და ამიტომ კითხვარი შეიძლება გრძელი და მოსაწყენი გახდეს. ანალიზის თვალსაზრისით, არ არის მარტივი მონაწილეების მონაცემების ურთიერთშედარება და პასუხების კოდირება და დახარისხებაც ძნელია.

კითხვარების ტიპები

1. მონაცემების სკალები

- კითხვარის შექმნისთვის საჭიროა გაზომვის სისტემის - მონაცემების სკალის - არჩევა. ეს რიცხობრივ მონაცემებს შეეხება. სახელდების სკალის მონაცემები კატეგორიებს აღნიშნავენ, რიგის სკალის მონაცემები - რიგს („მალიდან „დაბლისკენ“, „თავიდან „ბოლოსკენ“, „პატარიდან „დიდისკენ“, „სრულად არ ვეთანხმები-დან „სრულად ვეთანხმებამდე“), შეფარდების სკალის მონაცემები - უწყვეტ მნიშვნელობებსა და რეალურ ნულს (მაგალითად, ტესტში მიღებული ქულა, წელიწადში დასწრებების რაოდენობა).
- **მოსაზრებების ან ვარაუდის დაშვებასთან დაკავშირებული რისკები:** ხშირად ვარაუდობენ, რომ რესპონდენტს ეცოდინება ან საკუთარი აზრი ექნება მკვლევრისთვის საინტერესო თემაზე. ეს სახიფათო დაშვებაა. ეს ნიშნავს იმას, რომ რესპონდენტებს უნდა მივცეთ შესაძლებლობა, მიუთითონ, რომ არ აქვთ მოსაზრება, მოცემულ კითხვაზე არ იციან პასუხი, ან დაადასტურონ, რომ ფიქრობენ, რომ კითხვა მათ არ შეეხება. ასეთი სიტუაცია ხშირია სოციალურ მეცნიერებაში მომხმარებლის კმაყოფილების გამოკითხვებში, სადაც, შესახებ მთელ რიგ კითხვებზე პასუხის გაცემას სთხოვენ, მათ კი, ამ მომსახურების მიმართ გამოკვეთილი მოსაზრება არა აქვთ.
- აქ სიტყვების შერჩევის და მათში ნაგულისხმევი აზრისა და მნიშვნელობის საკითხიც დგება. არსებითია, რომ კითხვის ტიპისა და მიუხედავად, რესპონდენტებს ესმოდეთ კითხვარში გამოყენებული ენა და მასში ნაგულისხმევი მნიშვნელობა. ანალოგიურად, ვინაიდან მკვლევარი დაინტერესებულია კონკრეტული თემით და მის შესახებ გარკვეულ ცოდნასაც ფლობს, არ არსებობს გარანტია იმისა, რომ რესპონდენტიც მის მსგავსად იქნება განწყობილი. რესპონდენტზე კითხვარის გავლენა გულდასმით უნდა იქნას განხილული.

2. დიქტომიური კითხვები

- **დიქტომიური კითხვები:** დიქტომიურ კითხვებზე პასუხია „დიახ“/„არა“, მაგალითად, „როდესმე სასამართლოში თუ დაუბარებინათ?“, „ბავშვზე ცენტრირებულ მეთოდებთან შედარებით, დიდაქტიკურ მეთოდებს ანიჭებთ უპირატესობას?“. დიქტომიური კითხვა ასე შეიძლება გამოიყურებოდეს: სქესი (აღნიშნეთ): მამრობითი ♦ მდედრობითი ♦
- დიქტომიური კითხვა რესპონდენტს ახალ საკითხზე გადასასვლელი ბარიერის დაძლევის აიძულებს. ის ზუსტ, ერთმნიშვნელოვან პასუხს მოითხოვს. გარდა ამისა, შესაძლებელია პასუხების სწრაფად კოდირება - პასუხების მხოლოდ ორი კატეგორია იქნება. დიქტომიური კითხვა შემდგომი კითხვების გადასახარისხებლად გამოდგება, მაგალითად, „თუ X კითხვას „დიახ“ უპასუხეთ, გადადით Y კითხვაზე; თუ X კითხვას „არა“ უპასუხეთ, გადადით Z კითხვაზე“. (ე.წ. *შეჭიდული კითხვები*). თუ დიქტომიურ კითხვებს ვიყენებთ, მაშინ სასურველია, რომ ერთი და იგივე თემის შესახებ ინფორმაციის მისაღებად რამდენიმე ასეთი კითხვა გამოვიყენოთ, რათა შევამციროთ რესპონდენტების „გამოცნობილ“ პასუხებთან დაკავშირებული პრობლემები.
- მკვლევარი შესაძლოა დაინტერესდეს, მაგალითად, რამდენად რეალურად იძლევა „დიახ“/„არა“ პასუხი რაიმე სასარგებლო ინფორმაციას. რესპონდენტებისგან „დიახ“/„არა“ სახის არჩევანის გაკეთების მოთხოვნა შეიძლება არაადეკვატური იყოს. შეიძლება უფრო სასარგებლო გამოდგეს პასუხების ჩამონათვალი, მაგალითად, რეიტინგის სკალა, რომელშიც შედარებით ნაკლები რაოდენობის კომპლექსური ან ოდნავ განხვავებული კითხვები იქნება მოცემული, რომლებიც მარტივ „დიახ“/„არა“ კითხვას მოითხოვს. „დიახ“ ან „არა“ შეიძლება არ შეეფერებოდეს სიტუაციებს, რომელთა კომპლექსურობა უკეთ აისახება ისეთ კითხვებში, რომლებიც ახერხებენ ამ კომპლექსურობის დაფიქსირებას. ამასთან, იანგმენი (Youngman 1984) აღნიშნავს, რომ ადამიანს ბუნებრივად ახასიათებს დებულებაზე დათანხმების და არა - მისი უარყოფის ტენდენცია. ეს გვაფიქრებინებს, რომ მარტივმა დიქტომიურმა კითხვამ რესპონდენტის მიკერძოებულობა შეიძლება გამოიწვიოს. ზოგადად, ადამიანებს უარყოფითად ფორმულირებულ დებულებებზე დათანხმება უფრო უჭირთ, ვიდრე - დადებითად ფორმულირებულ კითხვებზე უარყოფითი პასუხების გაცემა (Weems et al. 2003).
- კვლევაში დიქტომიურ *ცვლადებზე* შეიძლება ითხოვდნენ ინფორმაციას. ასეთია, მაგალითად, სქესი (მამრობითი/მდედრობითი), განათლების საფეხური, კურსის ტიპი და ა.შ. ამ შემთხვევებში ორიდან მხოლოდ ერთი კითხვა უნდა აირჩიონ; ეს სახელდების სკალის მონაცემების შეგროვების საშუალებას იძლევა, რომლებიც შემდეგ დამუშავდება.

3. კითხვები მრავალი არჩევითი პასუხით

- საკითხის სირთულის გასაგებად მკვლევარს კითხვების გამოყენება შეუძლია მრავალი არჩევითი პასუხით, სადაც მოცემული დებულების სავარაუდო, შესაძლო პასუხებია წამოდგენილი. მაგალითად, მკვლევარმა შეიძლება დასვას რიგი კითხვებისა, რომელიც უნივერსიტეტში მათემატიკის სწავლების ახალ სქემას შეეხება. დებულება ისეთ სავარაუდო პასუხებსაც მოიცავს, როგორიცაა:

მათემატიკაში ახალი უმაღლესი განათლება არის:

(ა) დროის ფლანგვა;

(ბ) ზედმეტი ტვირთი პროფესორისთვის;

- (გ) ჩვენი უნივერსიტეტისთვის შეუფერებელი;
 - (დ) სასარგებლო დამხმარე სქემა;
 - (ე) სასარგებლო ძირითადი სქემა მთელი უნივერსიტეტისთვის;
 - (ვ) კარგად მოწოდებული და განხორციელებადი.
- **კატეგორიები უნდა იყოს დისკრეტული** (ანუ, არ უნდა იყოს ურთიერთგადამფარავი და უნდა იყოს ურთიერთგამომრიცხავი) და სრულად ფარავდეს ყველა შესაძლო პასუხს. კითხვებს მრავალი არჩევითი პასუხით თან უნდა ახლდეს პასუხის გაცემის ინსტრუქცია, მაგალითად, დაზუსტება - რესპონდენტმა შეთავაზებული ჩამონათვალიდან მხოლოდ ერთი პასუხი უნდა აღნიშნოს (ერთი პასუხის ფორმა), თუ რამდენიმე პასუხის არჩევა (მრავალი პასუხის ფორმა) შეუძლია? დიქტომიური კითხვების მსგავსად, მრავალი არჩევითი პასუხის მქონე კითხვების კოდირება სწრაფად ხდება და სწრაფადვე გროვდება პასუხები სიხშირეების დასათვლელად. თუ კვლევას შეესაბამება - გამოსადეგი ინსტრუმენტია.
 - **მრავალი არჩევითი პასუხის კითხვების დიზაინი ასეთი შეიძლება იყო:** როგორც დიქტომიური კითხვების ანალოგი დიქტომიური ცვლადებია, ისე მრავალი არჩევითი პასუხის კითხვებსაც მოეპოვებათ თავიანთი ანალოგი ცვლადის მრავალჯერადი ელემენტების სახით. მაგალითად, მკვლევარმა შეიძლება იკითხოს, რომელ კურსზეა სტუდენტი. ანდა მკვლევარს შეიძლება აინტერესებდეს, რომელ პროგრამაზე სწავლობს სტუდენტი. ამ შემთხვევებში მხოლოდ ერთი პასუხი შეიძლება შეირჩეს. დიქტომიური ცვლადის მსგავსად, ცვლადის რამდენიმე კატეგორიის, ანუ, ელემენტის ჩამონათვალი (მაგალითად, წევრობის ფორმები ან კურსის არჩევანი) სახელდების სკალის მონაცემების შეგროვების საშუალებას იძლევა, რომელიც დამუშავდება.
 - კითხვის სავარაუდო პასუხებში შეიძლება ისეთი კატეგორიების ჩართვა იყოს საჭირო, რომლებიც რესპონდენტს საკუთარი მოსაზრების ყველაზე უკეთ ამასხველი პასუხის გაცემის საშუალებას მისცემენ. აქედან გამომდინარე, იმაში დასარწმუნებლად, რომ კატეგორიები ყოველმხრივი, ამომწურავი და რეპრეზენტაციულია, პილოტური კვლევაა საჭირო. მეორე მხრივ, მკვლევარს შეიძლება მხოლოდ კონკრეტული მახასიათებლები აინტერესებდეს და ამიტომ მხოლოდ მათ შეიტანს სავარაუდო პასუხების ჩამონათვალში.
 - კითხვები მრავალი არჩევითი პასუხით იშვიათად იძლევა მარტივ სტატისტიკაზე მეტს. კითხვაში შემავალი ზოგიერთი სიტყვა იმთავითვე ბუნდოვანი შეიძლება იყოს. მაგალითად, ზემოთ მოცემულ მაგალითში, რომელიც მათემატიკის სწავლებას შეეხებოდა, ბუნდოვანია სიტყვა „სასარგებლო“. იგივე ითქმის სიტყვებზე „შეუფერება“, „განხორციელებადი“ და „ტვირთი“. რესპონდენტებმა, თავიანთი გამოცდილებიდან გამომდინარე, შეიძლება სხვადასხვაგვარად გაიგონ ეს სიტყვები და ამით მონაცემები არაერთმნიშვნელოვანი გახადონ. ერთი რესპონდენტი მათემატიკის კურსის სარგებლიანობას ერთ სფეროში შეიძლება ხედავდეს და ამიტომ თქვას, რომ ის სასარგებლოა და (დ) ვარიანტი აღნიშნოს. მეორე რესპონდენტმა კურსის სარგებელი იმავე სფეროში შეიძლება დაინახოს, მაგრამ, რადგან მხოლოდ ამ ერთ სფეროში ხედავს სარგებელს, შეიძლება ნაკლად მიიჩნიოს და, შედეგად, არ აღნიშნოს (დ) ვარიანტი. ანონიმური კითხვარის შემთხვევაში შეუძლებელი იქნება ამ განსხვავებების გამოვლენა.
 - სხვადასხვა რესპონდენტს რომ სხვადასხვაგვარად ესმის ერთი და იგივე სიტყვები - ეს კითხვარების უმთავრესი პრობლემაა. პასუხებს შორის განსხვავების ხარისხის საჩვენებლად

„საყრდენი დებულებები“ (მაგალითად, „სრულიად ვეთანხმები“, „ვეთანხმები“ და ა. შ.) შეიძლება გამოვიყენოთ, მაგრამ არ არსებობს გარანტია იმისა, რომ რესპონდენტი მათ ისევე გაიგებს, როგორც იყო მიწოდებული. ზემოთ მოცემულ მაგალითში შეიძლება არ იდგეს ამის პრობლემა, რადგან მკვლევარს მხოლოდ სარგებლიანობის მაჩვენებელი აინტერესებს იმის ცოდნის გარეშე, თუ რა სფეროებში ხედავენ რესპონდენტები სარგებლიანობას ან რატომ? შემფასებელს შეიძლება მხოლოდ მარტივი სტატისტიკა აინტერესებდეს (რაც შეიძლება, სტატისტიკური თვალსაზრისით, ძალიან გამოსადეგი იყოს პროგრამის შესახებ დამაჯერებელი მსჯელობისთვის). ამ შემთხვევაში ეს უხეში და სწრაფი სტატისტიკა შეიძლება სრულიად მისაღები იყოს.

- მათემატიკის პროგრამის თაობაზე ზემოთ განხილულ მაგალითში არა მარტო დებულებებია ბუნდოვანად ფორმულირებული, არამედ პასუხების ჩამონათვალიც არასრულია და ძნელად თუ წარმოაჩენს სქემის ყველა ასპექტს.
- პოლიტიკურად შეიძლება მიზანშეწონილიც იყოს, რომ ყოველივე ზემოთქმული ყურადღების მიღმა დარჩეს, რადგან თუ პასუხების არჩევანი შეზღუდულია - კვლევა მიკერძოებული ხდება. მაგალითად, თუ პასუხები მხოლოდ მათემატიკის სწავლების სქემის სარგებლიანობასთან დაკავშირებულ დებულებებს მოიცავს, შემფასებელს დიდად არ გაუჭირდება იმის დადგენა, რომ შემოთავაზებული სქემა სასარგებლოა. უარყოფითად ფორმულირებული დებულებების გამოყენებისთვის თავის არიდებით კვლევა უცილობლად მიკერძოებული გახდება.
- მრავალი არჩევითი პასუხის კითხვებისათვის სიტყვების თანმიმდევრობა და დებულებების რიგიც პრობლემას ქმნის. სხვადასხვა კვლევების საფუძველზე დადგინდა, რომ რესპონდენტები უფრო გვიან მიწოდებულ დებულებებს მათი წინმსწრები დებულებების მიხედვით აფასებენ და არა პირიქით; ისინი უყურადღებოდ ტოვებენ გვიან მიწოდებული დებულებების იმ ასპექტს, რომელიც მათ წინმსწრებ დებულებებში არ ხვდებათ. ეს „პირველობის ეფექტის“ ანუ „რიგის ეფექტის“ შემთხვევაა, როდესაც ნუსხის დასაწყისში მყოფ დებულებებს უფრო მეტი წონა ენიჭება, ვიდრე ნუსხის ბოლოსკენ განთავსებულთ. რიგის ეფექტი ძნელად ემორჩილება მისი შემცირების მცდელობას და პირველობის ეფექტი განსაკუთრებით ძლიერია ინტერნეტ კითხვარებში!

4. რანგული რიგი (რანჟირება)

- რანგული რიგის კითხვები მრავალჯერადი არჩევანის კითხვებს ჰგავს იმით, რომ მასშიც მოცემულია ვარიანტები, საიდანაც რესპონდენტი ირჩევს პასუხს, თუმცა, ის უფრო მეტია, ვიდრე მრავალჯერადი არჩევანი. აქ რესპონდენტს პრიორიტეტების მითითება მოეთხოვება. ეს უპირატერობის, პრიორიტეტის, ინტენსიურობისა და ა. შ. ფარდობითი ხარისხის დადგენის საშუალებას იძლევა. რანგული რიგის კითხვაში მოცემულია ფაქტორების ჩამონათვალი და რესპონდენტს მათთვის რანგების მინიჭება (მათი რანჟირება) მოეთხოვება, მაგალითად:

▪ *„გთხოვთ გარიღო უჯრებში შესაბამისი ციფრების ჩაწერით ქვემოთ მოცემულ დებულებებს რა უპირატესობას ანიჭებთ: „1“ნიშნავს ყველაზე მეტ უპირატესობას, „2“-ნიშნავს შედარებით ნაკლებ უპირატესობას და ა.შ. „*

- ☐ უნივერსიტეტის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა
- ☐ საგანმანათლებლო პროგრამების ხარისხი
- ☐ სტუდენტური ცხოვრება

- ☐ შეფასების ობიექტურობა
- ☐ კეთილგანწყობილი ატმოსფერო
- ☐ საერთაშორისო თანამშრომლობა
- ☐ კომპიუტერული კლასები
- ☐ მხარდაჭერის მექანიზმები
- ☐ ადაპტირებული გარემო
- ☐ მასტერ-კლასები

- ამ მაგალითში ათი დებულებაა მოცემული. თუ კი ეს მკვლევრისთვის მიმზიდველად მოსჩანს, ვინაიდან ნათლად შეუძლია რესპონდენტის პრიორიტეტების ერთმანეთისგან გამიჯვნა, თავად რესპონდენტისთვის, ასეთი დახვეწილი განსხვავებების დაფიქსირება, შეიძლება მეტისმეტის მოთხოვნა იყოს. მათ შეიძლება მართლაც არ შეეძლოთ თავიანთი პასუხების ერთმანეთისგან გამიჯვნა, ან უბრალოდ მიაჩნდეთ, რომ შეთავაზებული ვარიანტები არც ისე განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. ძალიან გრძელი ნუსხის შეთავაზება შეიძლება დამაბნეველი აღმოჩნდეს. რესპონდენტებისგან პრიორიტეტების დალაგების მოთხოვნა, თუ **ჩამონათვალში ხუთზე მეტი ვარიანტია მოცემული - არარეალისტურია**. ზემოთ განხილული ათდებულებიანი დავალების შემთხვევაში, მკვლევარს პრობლემის მოგვარების ორი გზა აქვს. პირველი - დებულებების რაოდენობა ხუთამდე შეამციროს. ამ შემთხვევაში რესპონდენტის დამოკიდებულების ამსახველი პასუხების დიაპაზონი და სისრულე საგრძნობლად შემცირდება. ამის ალტერნატიული გზა ათივე დებულების შენარჩუნებაა, მაგრამ, ამ შემთხვევაში, რესპონდენტს მხოლოდ პირველი ხუთი პრიორიტეტის რანჟირება მოეთხოვება. ამ შემთხვევაში ვარიანტების რაოდენობაც უცვლელი რჩება და აღარც დავალებაა დამაბნეველი (თუმცა, მატულობს ანალიზისთვის მონაცემების დახარისხების პრობლემა).
- რანჟირება სასარგებლოა პასუხების ხარისხის მისათითებლად. ამ თვალსაზრისით, პასუხები რეიტინგის სკალებს ემსგავსება, რასაც ქვემოთ განვიხილავთ. რანჟირების კითხვები რიგის სკალის მონაცემებად განიხილება (რიგის სკალის მონაცემების შესახებ იხილეთ წიგნის მეხუთე ნაწილი).

რეიტინგის სკალები

1. ლაიკერტის სკალა

პასუხების ხარისხი და ინტენსივობა და დიქტომიურ კითხვაზე უარის თქმა კარგად ჩანს რეიტინგის სკალების ცნებაში, როგორიცაა ლაიკერტის სკალა, სემანტიკური დიფერენციალის სკალა, თურსტონისა და გატმანის სკალები. ეს მკვლევრისთვის ძალზე გამოსადეგი საშუალებებია, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ მათ, იმთავითვე, სენსიტიურობის ხარისხი და პასუხების დეფერენცირება ახასიათებთ, მაინც რიცხობრივ მონაცემებს იძლევიან.

- **ლაიკერტის სკალა:** (ეს სკალა 1932 წელს შექმნა და სახელი ავტორის, რენსის ლაიკერტის საპატივცემულოდ ჰქვია.) რესპონდენტს მოცემული კითხვისთვის ან დებულებისთვის პასუხების დიაპაზონს სთავაზობს, მაგალითად:

რამდენად მნიშვნელოვნად მიგაჩნიათ სტუდენტისთვის პრაქტიკა?

- 1= სრულიად არა
2= ძალიან მცირედ
3=მცირედ
4=საკმაოდ
5=სრულად

განათლება ყველასთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს.

- 1=სრულიად ვეთანხმები
2=არ ვეთანხმები
3=არც ვეთანხმები და არც არ ვდეთანხმები (ან ნეიტრალური ვარ)
4= ვეთანხმები
5=სრულიად ვეთანხმები

- წარმოდგენილ მაგალითებში ეს კატეგორიები წყვეტილი უნდა იყოს და რესპონდენტის ყველა შესაძლო პასუხის დიაპაზონს მოიცავდეს. მიუხედავად წინა მაგალითში წამოჭრილი ინტერპრეტაციის პრობლემებისა, როდესაც ერთი რესპონდენტის „ვეთანხმები“ მეორის „სრულიად ვეთანხმები“ შეიძლება იყოს და ერთის „სულ მცირედ“, მეორის „მცირედ“-ს ნიშნავდეს, პასუხების სინატიფე, რომელიც რეიტინგის სკალების არსებითი ნიშანია, მათ ძალიან მიმზიდველსა და კვლევისთვის ფართო გამოყენების ინსტრუმენტად აქცევს.
- ორივე მაგალითი დამოკიდებულების საზომი ინსტრუმენტის მნიშვნელოვან თვისებას გვიჩვენებს, კერძოდ, სკალის ერთგანზომილებიანობის დაშვებას. სკალაზე ერთ ჯერზე მხოლოდ ერთი რამ შეიძლება გაიზომოს (Oppenheim 1992). სწორედ ეს არის ლაიკერტის (1932) მსჯელობის საფუძველიც.
- ძალიან მარტივია დიქტომიური კითხვის მრავალჯერადი არჩევანის კითხვად გარდაქმნა. მაგალითად, კითხვების “შეგიძლიათ?“, „გაქვთ?“, „ხართ?“. დიქტომიური სახით დასმის ნაცვლად, ამავე სიტყვების ფორმულირების მარტივი ცვლილებით, გაცილებით ნატიფი რეიტინგის სკალის მიღება შეიძლება. ამისათვის საკმარისია, ზემოთ დასახელებული სიტყვები ჩავანაცვლოთ სიტყვებით „რა ხარისხით?“, „რამდენად შორს?“, „რამდენი?“, „რამდენად ხშირად?“ და ა.შ.

2. სემანტიკური დიფერენციალი:

- სემანტიკური დიფერენციალი** რეიტინგის სკალის ნაირსახეობაა, რომელშიც სკალის ორ ბოლოში ანტონიმი ზედსართავის სახელები თავსდება - ერთი ზედსართავი ერთ ბოლოში და მისი საწინააღმდეგო - მეორე ბოლოში, მაგალითად:

როგორ ფიქრობთ, რამდენად სასარგებლოა N კურსი თქვენთვის?

სასარგებლო	1	2	3	4	5	6	7	უსარგებლო
	-	-	-	-	-	-	-	

- რესპონდენტები საკუთარ მოსაზრებას სკალის იმ რიცხვის შემოხაზვით ან აღნიშვნით აფიქსირებენ, რომელიც ყველაზე მეტად გამოხატავს მათ დამოკიდებულებას. მკვლევარები საკუთარ ტერმინებსა და ანტონიმურ წყვილებს ქმნიან, მაგალითად:

მისაწვდომი-მიუწვდომელი

ხარისხიანი-უხარისხო

გაზომვადო-არაგაზომვადი

და ა.შ.

- ამ ტექნიკის პიონერების, ოსგუდისა და მის თანამშრომლების მოსაზრებით, სემანტიკური დიფერენციალის სკალები სამ სიტუაციაში გამოიყენება: შეფასების (მაგალითად, ღირებული-არაღირებული, სასარგებლო-უსარგებლო, კარგი-ცუდი), ძალის (მაგალითად, ფართო-მცირე, სუსტი-ძლიერი, მსუბუქი-მძიმე) და მოქმედების (მაგალითად, ჩქარი-ნელი, აქტიური-პასიური, მოძრავი-ზანტი) შემთხვევაში.

რეიტინგის სკალებში ხშირად გამოყენებული კატეგორიები

რეიტინგის სკალებში ყველაზე ხშირად გამოიყენება შემდეგი კატეგორიები:

- სრულიად არ ვეთანხმები-არ ვეთანხმები-არც ვეთანხმები, არც არ ვეთანხმები; ვეთანხმები-სრულიად ვეთანხმები;
- ძალიან იშვიათად-ხანდახან-საკმაოდ ხშირად-ძალიან ხშირად;
- ძალიან მცირე-მცირე-საშუალო-ბევრი-ძალიან ბევრი;
- არასოდეს-ზოგჯერ-ხშირად-ძალიან ხშირად;
- სრულიად უმნიშვნელო-უმნიშვნელო-არც მნიშვნელოვანი, არც უმნიშვნელო, მნიშვნელოვანი-ძალიან მნიშვნელოვანი;
- სრულიად ვეთანხმები-ვეთანხმები-არ ვარ დარწმუნებული-არ ვეთანხმები, საერთოდ არ ვეთანხმები.
- სრულიად მართალია-ნაწილობრივ მართალი-არ ვიცი-არც ისეთი მართალია, სრულიად არ არის მართალი;

- დასახელებულ კატეგორიებს შეგვიძლია დავამატოთ „არ ვიცი“ ან „არ მაქვს მოსაზრება“. რეიტინგის სკალები ფართოდ გამოიყენება კვლევაში და სამართლიანადაც, ვინაიდან მოქნილ პასუხებთან ერთად სიხშირეების განსაზღვრის, კორელაციებისა და რაოდენობრივი ანალიზის სხვა ფორმების გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა, ამასთან ერთად, მკვლევარს თავად შეუძლია საზომს მოსაზრებები, რაოდენობა და ხარისხი დაამატოს.

რეიტინგის სკალების შეზღუდვები

მიუხედავად იმისა, რომ რეიტინგის სკალები კვლევის სასარგებლო ინსტრუმენტია, მკვლევარს მაინც მართებს მისი შეზღუდვების და სხვა გასათვალისწინებელი ფაქტორების ცოდნა არსებობს, იქნება ეს ლაიკერტისა თუ სემანტიკური დიფერენციალის სკალები:

- 1) თუ კატეგორიებს შორის ინტერვალები არ არის თანაბარი, შესაბამისად, რანგი 4 არც იმაზე მიუთითებს, რომ ის ორჯერ ძლიერია, ვიდრე რანგი 2 და არც იმაზე, რომ ორჯერ მეტად

იგრძნობა. →ვერ დავასკვნით, რომ ლაიკერტის სკალაზე შეხედულების ინტენსივობა „ძალიან ვეთანხმებისა“ და „არ ვეთანხმების“ შორის შეესაბამება ინტენსივობას „ძალიან არ ვეთანხმებისა“ და „ვეთანხმების“ შორის მიმართებას. ეს მცდარი დასკვნებია.

- 2) ვერ შევამოწმებთ, რესპონდენტები სიმართლეს ამბობენ თუ არა. ზოგიერთმა მათგანმა შეიძლება შეგნებულად გააყალბოს საკუთარი პასუხები.
- 3) ვერ გავიგებთ, უნდოდა თუ არა რესპონდენტს რაიმე შენიშვნის ან კომენტარის გაკეთება მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით. შეიძლება ისეც მომხდარიყო, რომ რაღაც უფრო მეტი, უფრო მნიშვნელოვანი ყოფილიყო სათქმელი მოცემულ თემაზე, ვიდრე ეს სკალაზე იყო მოცემული, რაც კატეგორიების შეზღუდვის გამო, დაიკარგა. ამ საკითხის გადასაჭრელად საკმარისია პილოტური კვლევის ჩატარება და „სხვა (გთხოვთ, დაასახელოთ)“ კატეგორიის დამატება.
- 4) ბევრი ჩვენგანი აარიდებდა თავს ექსტრემალური პასუხების აღნიშვნას. ხშირად ვცდილობთ, რომ ბევრ ასპექტში ვგავდეთ სხვებს. რეიტინგის სკალების შემთხვევაში ეს იმას ნიშნავს, რომ, შესაძლოა, თავი ავარიდოთ სკალის კონტინუუმის ყველაზე კიდურა პასუხებს და სკალის პუნქტების არჩევანი სამ შესაძლო ვარიანტზე დავიყვანოთ (5-ქულიან სკალაზე). ეს ნიშნავს, რომ, ფაქტობრივად, ძალიან მწირი არჩევანი გვექნება. აქედან გამოსავალი უფრო ფართო სკალის შექმნაა, ვიდრე 5-ქულიანისა, მაგალითად, 7-ქულიანის. 7-ქულიან სკალაზე მეტი, უფრო მეტ დეტალიზაციასა და სიზუსტეს ითხოვს, რაც შეიძლება არ შეეფერებოდეს მოცემულ დებულებას, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ მართებულად მივიჩნევთ ზემოთ მოცემულ მსჯელობას იმის თაობაზე, რომ ერთი რესპონდენტის მიერ სკალაზე აღნიშნული ქულა 3, შეიძლება მეორისათვის 4 ქულა იყოს.
- 5) რესპონდენტები 5 ან 7-ქულიანი სკალის შუა ნაწილისკენ გადახრის ტენდენციით ხასიათდებიან (ცენტრალური ტენდენცია, ან „საშუალოს დოქტრინა“). ამის დაძლევის ერთი გზა სკალაზე **ლუწი რაოდენობის** პუნქტების გამოყენებაა, სადაც არ არის შუა წერტილი. მეორე მხრივ, შეიძლება შემოგვეკამათონ, რომ, თუ რესპონდენტებს არც ერთი მხარის დათანხმება და შუა წერტილის არჩევა უნდათ, მაშინ მათ ასეთი არჩევანის შესაძლებლობა უნდა მივცეთ. აქამდე განხილულ სკალებზე გვქონდა შუა წერტილი: 5-ქულიან სკალაზე ესაა კატეგორია 3, ხოლო 7-ქულიანზე - კატეგორია 4. ამის შესაძლებლობას სკალაზე კენტი პუნქტების გამოყენება იძლევა. თუმცა, სკალის წყვილი პუნქტების გამოყენებისას, მაგალითად, 6-პუნქტიანის, საჭიროა, რომ მიუთითოთ, რატომ მიიღეთ ასეთი გადაწყვეტილება.
- 6) *მაგალითად, დავუშვათ უნივერსიტეტში ახალი სამტატო სტრუქტურა დანერგეს და რექტორი მისი ეფექტურობის მართვის გზებს ეძებს. ექვს ქულიანი სკალის შემთხვევაში, რესპონდენტებს სთხოვდნენ პასუხის მითითებას დებულებაზე:*

**„ახალი სტრუქტურა ხელს შეუწყობს გუნდურ მუშაობას
ჰორიზონტული მენეჯმენტის პირობებში“:**

სრულიად ვეთანხმები	1	2	3	4	5	6	სრულიად არ ვეთანხმები
	-	-	-	-	-	-	

- ვთქვათ, ერთმა თანამშრომელმა შემოხაზა 1, რვა თანამშრომელმა - 2, თორმეტმა - 3, ცხრამ - 4, ორმა - 5 და შვიდმა - 6. ვიანიდან სკალაზე არ იყო შუა წერტილი, მკვლევარს შეუძლია დაასკვნას, რომ რესპონდენტები, რომელთაც 1, 2 და 3 შემოხაზეს, გარკვეულწილად ეთანხმებოდნენ დებულებას, ხოლო ისინი, ვინც 4, 5 და 6 შემოხაზა - არ ეთანხმებოდნენ. ეს ძალიან დაეხმარება, მაგალითად, რექტორს თანხმობის საჯაროდ გამოცხადებისათვის, როდესაც 21 თანამშრომელი (1+8+12) ეთანხმება მოცემულ დებულებას და 18 (9+2+7) - არა. თუმცა შეგვიძლია, მივუთითოთ, რომ პუნქტმა „საერთოდ არ ვეთანხმები“ - ძალიან ძლიერმა გრძნობამ - შვიდი თანამშრომელი მიიზიდა, რაც არ მოხდა „ძალიან ვეთანხმები“-ის შემთხვევაში, რომელიც მხოლოდ ერთმა თანამშრომელმა აირჩია. უკიდურესი არჩევანი მონაცემების მარტივ შეჯამებაში დაიკარგა. ამასთან, თუ მკვლევარი მიღებულ ქულებს მხოლოდ ორი შუათანა კატეგორიის (კატეგორიები 3 და 4) მიხედვით დააჯგუფებდა, წარმოდგენილი იქნებოდა 21 თანამშრომელი, ხოლო 9 თანამშრომელი (1+8) 1 და 2 კატეგორიებიდან და 9 თანამშრომელი (2+7) 5 და 6 კატეგორიებიდან გამოირიცხებოდა. 1, 2, 5 და 6 კატეგორიებში გადანაწილებულ თანამშრომელთა რაოდენობის შეკრებით ვიღებთ 18-ს, რაც უფრო ნაკლებია, ვიდრე 21 თანამშრომლის ჯამი ორ შუათანა (3 და 4) კატეგორიაში. ამ გამოთვლით არც ისე ნათლად ჩანს, რომ თანამშრომლები დებულებას მართლაც ეთანხმებოდნენ. ფაქტობრივად, შედარებით დიდი რაოდენობით მიღებული „სრულიად არ ვეთანხმების“ გათვალისწინებით, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ის თანამშრომლები, რომლებიც, სავარაუდოდ, ჰოჭმანობდნენ (კატეგორიები 3 და 4) და ისინი, ვინც „სრულიად არ ვეთანხმები“ აღნიშნა, ერთად შეკრებილნი, დებულების უაყროფაზე მიუთითებენ და არა - თანხმობაზე.

მონაცემების ინტერპრეტაცია

მონაცემების ინტერპრეტაცია დიდი სიფრთხილით უნდა მოხდეს. მონაცემების მკვლევარის მიზნების შესატყვისად დალაგება შეიძლება ძალიან მაცდუნებელი იყოს, მაგრამ სრულიად უმართებულო. ოქროს წესია, რომ მარტივ, უხეშ მონაცემებს ასეთივე ინტერპრეტაცია მოჰყვება. დახვეწილ სტატისტიკას დახვეწილი მონაცემები სჭირდება. მონაცემების ინტერპრეტაციით მონაცემები განზრახ არ უნდა დამახინჯდეს. რეიტინგის სკალის კითხვები რიგის სკალის მონაცემებად განიხილება (იხილეთ ნაწილი მეხუთე) და მათთვის მოდალური ქულები და არაპარამეტრული მონაცემების ანალიზი გამოიყენება, თუმცა, ბევრი მაგალითის პოვნა შეიძლება, სადაც ეს წესი დარღვეულია და არაპარამეტრულ მონაცემებზე პარამეტრულისთვის განკუთვნილ სტატისტიკურ მანიპულაციებს ახორციელებენ, რაც დაუშვებელია.

უკვე ითქვა, რომ რეიტინგის სკალების მიმზიდველობას ის განაპირობებს, რომ ისინი, დიქტომიურ კითხვებთან შედარებით, უფრო სენსიტიური და რესპონდენტისთვის შესატყვისი მონაცემების მიღების მეტ შესაძლებლობას იძლევიან. ეს რეიტინგულ სკალებს განსაკუთრებით სასარგებლოს ხდის რესპონდენტების დამოკიდებულებების, აღქმებისა და მოსაზრებების გასაზომად. მონაცემების შეგროვების ამ მეთოდის აუცილებელი ნაწილია, ამომწურავი და წყვეტილი კატეგორიების შემუშავებისა და დახვეწის მიზნით, პილოტური კვლევის ჩატარება.

შესაძლებელია რიცხობრივი ან სიტყვიერი მონაცემების მომცემი კითხვარების კომპიუტერული პროგრამებით დამუშავება. თუ მკვლევარი მონაცემების დამუშავებას კომპიუტერული პროგრამით აპირებს, ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ კითხვარის სქემა და კოდირების სისტემა კონკრეტულ პროგრამულ პაკეტს შეესატყვისებოდეს. ინსტრუქციები ისეთი

სქემების შესახებ, რომლებიც მონაცემების კომპიუტერში შეყვანას ამარტივებენ, თან ერთვის ხოლმე ასეთ პროგრამულ პაკეტებს.

რეიტინგის სკალები უფრო სენსიტიური ინსტრუმენტებია, ვიდრე დიქტომიური სკალები, თუმცა მათი სარგებლიანობა მაინც შეზღუდულია, რადგან ფიქსირებული პასუხები აქვთ და რესპონდენტმა შეთავაზებული ვარიანტებიდან ერთი უნდა აირჩიოს. კითხვარი რესპონდენტისათვის უფრო ადეკვატური იქნება, თუ მასში ღია კითხვებს გამოვიყენებთ, ამ კითხვებზე პასუხით რეპოდენტები საკუთარი სიტყვებით საკუთარი მოსაზრების დაფიქსირებას შეძლებენ. ასეთ კითხვებს ოდნავ მოგვიანებით განვიხილავთ.

მუდმივი ჯამის მქონე კითხვები

მუდმივი ჯამის მქონე მონაცემები რიგის სკალას ეკუთვნის და ამიტომ მათი დამუშავებისთვის არაპარამეტრული ანალიზი გამოიყენება. ასეთი ტიპის კითხვების შემთხვევაში რესპონდენტს მოცემული ქულების (ნიშნების) მოცემულ დებულებებზე გადანაწილებას სთხოვენ, მაგალითად:

გთხოვთ გადანაწილოთ 10 ქულა ქვემოთ მოცემულ დებულებებზე. ამასთან, გადანაწილება შეიძლება იყოს თავისუფალი (ქულები გაფანტოთ, მიანიჭოთ რამდენიმეს ან მხოლოდ ერთს):

- -----
- -----
- -----

- ასეთი დავალება პრიორიტეტების დადგენის, მაღალი და დაბალი შეფასებების შედარებისა და თანაბარი არჩევანის მითითების საშუალებას იძლევა და, რაც მნიშვნელოვანია, რეპოდენტი ამას თავისი ტერმინებით აკეთებს. მან უნდა შეადაროს და აირჩიოს დებულება შეთავაზებული დებულებებიდან. მაგალითად, 10 ქულის განწილება, შეიძლება, პიროვნების მახასიათებლებს შორის გვინდოდეს (მაგ: კოლეგიალური, ყურადღებიანი, ზარმაცი, შრომისმოყვარე...), ეს ნიშნავს, რომ რესპონდენტმა თითოეული შეთავაზებული ასპექტის ფარდობითი წონა უნდა შეაფასოს და ისე მიიღოს ქულის მინიჭების გადაწყვეტილება. ამის გაკეთება შეთავაზებული ტერმინებით პიროვნების მთლიანი ბუნების გააზრებას ნიშნავს, რათა შესაძლებელი იყოს საერთო ჯამში იმის დანახვა, რომელი ასპექტია უფრო გამოკვეთილი სხვებთან შედარებით.
- ამ მიდგომაში რთულია იმის გადაწყვეტა, თუ რამდენი ქულა უნდა გადანაწილდეს მოცემულ დებულებებზე (მრგვალი რიცხვი, მაგალითად, 10, აადვილებს გამოთვლებს) და რამდენი დებულება უნდა შევთავაზოთ რესპონდენტს. მაგალითად, იმდენივე, რამდენიც გასანაწილებელი ქულაა, თუ მეტი ან ნაკლები? ძალიან მცირე რაოდენობის დებულება ვერ ასახავს საკითხის სირთულეს, ხოლო ძალიან ბევრი დებულება შეიძლება რესპონდენტს ქულების მინიჭების გადაწყვეტილების მიღებას ურთულებდეს. ძალიან მცირე რაოდენობის ქულა შეიძლება არაფრის მომცემი იყოს, მაგრამ, ამის საპირისპიროდ, ძალიან ბევრმა ქულამ და ძალიან ბევრმა დებულებამ რესპონდენტს შეიძლება მარტივ ანგარიშში შეუშალოს ხელი. გირჩევდით, 10-მდე ქულისა და 6-8 დებულების გამოყენებას.

თანაფარდობის შესახებ კითხვები

თანაფარდობის კითხვები უწყვეტ ცვლადებს შეეხება, რომელთაც რეალური ნული აქვთ, მაგალითად,

რამდენი ფული გაქვთ ბანკში? –

რამდენჯერ დაიგვიანეთ სკოლაში? –

რა ნიშანი მიიღეთ მათემატიკის ტესტში? –

რამდენი წლის ბრძანდებით (წლებით)? –

- აქ არ არის ფიქსირებული პასუხები ან კატეგორიები და რესპონდენტი მისი ზუსტი მდგომარეობის შესატყვის რიცხობრივ პასუხს წერს, ანუ, მაღალია სიზუსტის ხარისხი. უფრო მაღალი, ვიდრე მონაცემების კატეგორიების შემთხვევაში. ეს საშუალების, სტანდარტული გადახრების, დიაპაზონისა და ისეთი მაღალი რანგის სტატისტიკური კრიტერიუმების გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა, როგორცაა რეგრესია, ფაქტორული ანალიზი და სტრუქტურული განტოლების მოდელირება.
- თანაფარდობის კითხვები სკალირების ალტერნატიული ფორმაა, როდესაც რესპონდენტებმა, ვთქვათ, 10 ქულიდან რაღაც ნაწილი კონკრეტულ დებულებას უნდა მიანიჭონ. ეს მეთოდი ბიზნესსა და კომერციაში მომსახურების ხარისხისა და მომხმარებლის კმაყოფილების შესაფასებლად გამოიყენება. ის გეილმა და მორისონმა (2006) განათლებაშიც გამოიყენეს. მაგალითისთვის:

„გთხოვთ, თითოეული დებულება შეაფასოთ 1-დან 10-მდე ქულებით, სადაც 10 ნიშნავს საუკეთესოს და 1 - ძალიან ცუდს. გთხოვთ, თითოეული დებულებისთვის შემოხაზოთ შესაბამისი ციფრი“.

დებულებები	ძალიან ცუდი						საუკეთესო			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
სტუდენტებზე ზრუნვა										
ლექციების ხარისხი										
ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა										
სტუდენტის შეფასების სისტემა										

- ასეთ სკალირებას ხშირად სატელეფონო ინტერვიუებში იყენებენ, რადგან რესპონდენტებისთვის ადვილად გასაგებია. შესაძლებელია იმის მტკიცებაც რომ ეს მეთოდი რეიტინგის სკალის დახვეწილი ფორმაა, მაგრამ ინსტრუქციაში გამოყენებული ტერმინოლოგიის მიხედვით, სრულიად ნათელია, რომ ის შეფარდების სკალის მონაცემებს მოითხოვს.

ღია კითხვები

ღია კითხვები ძალზე მიმზიდველი ინსტრუმენტია მცირე ზომის კვლევისთვის ან კითხვარის იმ ნაწილისთვის, სადაც, რიცხვების შემოხაზვისა და პასუხის აღნიშვნების გარდა, რესპონდენტებს გულწრფელ პირად კომენტარებსაც სთხოვენ. კითხვარში უბრალოდ მოცემულია ღია კითხვები და პასუხის ჩასაწერად ადგილია (ან ცარიელი ხაზები) დატოვებული. სწორედ ღია კითხვებზე გაცემულ პასუხებშია ინფორმაციის ის „მარგალიტები“, რომლებიც სხვა შემთხვევაში

შეუმჩნეველი დარჩებოდა. გარდა ამისა, ღია კითხვების გამოყენებისას, რესპონდენტის ხელში გაცილებით მეტი პასუხისმგებლობაა მონაცემებზე და საკუთრების მეტი უფლებაც.

კარგი იქნება, მკვლევარი რესპონდენტებს დახმარებასაც თუ შესთავაზებს, ასე მათ უკეთ ეცოდინებათ, რა ტიპის პასუხს ელიან მითგან.

მაგალითად, ღია კითხვაში შეიძლება ასეთი მინიშნება იყოს:

- *გთხოვთ, აღნიშნოთ ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომლებიც გადაწყვეტილების მიღებაში თანამშრომლების მონაწილეობის შემცირებას განაპირობებენ.*
- *გთხოვთ, დაასახელოთ მათემატიკის კურსის ძლიერი და სუსტი მხარეები.*
- *გთხოვთ, მიუთითოთ უნივერსიტეტში უცხო ენის სწავლების გასაუმჯობესებელი ასპექტები.*

ეს არ ნიშნავს, რომ ღია კითხვა იმდენად კარგად ვერ აყალიბებს პასუხებს, როგორც რეიტინგის სკალის კითხვა მოაწესრიგებდა. თუმცა, ღია კითხვას შეუძლია აუთენტურობის, სიმდიდრის, პასუხის სიღრმის, გულწრფელობისა და პირდაპირობის დაფიქსირება, რაც როგორც არაერთხელ აღინიშნა ამ წიგნში, თვისებრივი მონაცემების გამორჩეული მახასიათებელია.

ოპენჰაიმის (1992) მოსაზრებით, დებულება, რომელიც წინადადების დასრულებას მოითხოვს, ღია კითხვის მნიშვნელოვანი დანამატია. მაგალითად:

გთხოვთ, თქვენი სიტყვებით დაასრულოთ წინადადება:

ეფექტური მასწავლებელი . . .

ან

ხელისშემშლელი სტუდენტები ყველაზე მეტად იმით მღიზიანებენ, რომ . . .

ღია კითხვებს მონაცემების ორგანიზების პრობლემები ახლავს თან. მაგალითად, თუ მოსაზრებების რიცხვებად გარდაქმნას შევეცდებით (მაგალითად: ამდენი ადამიანი რექტორის მიერ შეთავაზებული მართვის ახალი გეგმით ამდენად კმაყოფილია), მაშინ, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ კითხვარში, პირველ რიგში, რეიტინგის სკალები უნდა გამოგვეყენებინა. შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ მკვლევარმა დაარღვიოს სიტყვიერი მონაცემების ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი - ასეთი მონაცემები არ არის ვალიდური განკუთვნილი გაერთიანებისათვის, ეს ნიშნავს, რომ სიტყვიერ მონაცემებს რაოდენობრივი მონაცემებისთვის განკუთვნილი პრინციპები მივუყენოთ, რომელთაც ერთი პარადიგმიდან (რაოდენობრივი, პოზიტიური მეთოდოლოგია) მეორეში გადასატანად (თვისებრივი, ინტერპრეტაციული მეთოდოლოგია) გამოვიყენებთ.

გარდა ამისა, თუ ჭეშმარიტად ღია კითხვას ვსვამთ, ალბათ, ნაკლებად უნდა ველოდოთ, რომ მიღებული პასუხები იდენტური იქნება და შესაძლებელი გახდება მათი სათანადოდ გაერთიანება. ღია კითხვები ართულებენ რესპონდენტების ურთიერთშედარებას, რადგან მათ შორის შეიძლება ბევრი არაფერი იყოს შესადარებელი. მეტიც, ღია კითხვარის შევსებას გაცილებით მეტი დრო სჭირდება, ვიდრე რეიტინგის სკალაზე აღნიშვნების გაკეთებას. აქ არა მარტო დროა შეზღუდული, არამედ დაშვებაც, რომ რესპონდენტებს საკმარისად ან ერთნაირად შეეძლებათ საკუთარი აზრების გამოხატვა და მათი ქაღალდზე გადატანა.

პრაქტიკული თვალსაზრისით, რედლაინი და მისი კოლეგები (2002) აღნიშნავენ, რომ ღია კითხვების შემთხვევაში რესპონდენტებმა შეიძლება ყურადღება არ მიაქციონ ინსტრუქციებს, ვინაიდან ისინი საკუთარი აზრის გადმოცემით უფრო არიან დაკავებულნი ვიდრე - ინსტრუქციების კითხვით.

მიუხედავად ამ გაფრთხილებებისა, ღია კითხვების პასუხებისთვის დატოვებული სივრცე რესპონდენტებს საშუალებას აძლევს, ნათელი მოჰფინოს მოცემულ საკითხსა თუ პროგრამას. ამგვარად, ღია კითხვარებს ბევრის შემოთავაზება შეუძლია.

მარტივული კითხვები

მატრიცულია არა თავად კითხვები, არამედ მათი მოწოდების სქემა. მატრიცული კითხვები რამდენიმე კითხვაზე მსგავსი ტიპის პასუხის გაცემის საშუალებას იძლევა, მაგალითად, „ძალიან არ ვეთანხმები“-დან „ძალიან ვეთანხმები“-მდე. მატრიცული სქემით კითხვარში ადგილი იზოგება, მაგალითად:

გთხოვთ, ქვემოთ მოცემულ დებულებებზე პასუხები შესაწყვიტო ციფრის ქვეშ აღნიშვნით დააფიქსირეთ. თითო ჯერზე მხოლოდ ერთი ციფრი აღნიშნეთ, სადაც 1 = სულ არა, 2 = ძალიან მცირედ, 3 = ზომიერად, 4 = საკმაოდ, 5 = ძალიან.

„რამდენად იყენებთ შეფასების ქვემოთ ჩამოთვლილ ინსტრუმენტებს?“

დებულებები	1	2	3	4	5
ტესტი					
ქვიზი					
ესე					
რეფერატს					
პროექტს					

ამ მაგალითში ხუთ კითხვას მხოლოდ ხუთ სტრიქონში ვსვამთ, ცხადია, ინსტრუქციებისა და პირობითი აღნიშვნების განმარტების გამოკლებით. კითხვების გადმოცემის ასეთი სქემა სივრცის ეკონომიაა.

შეჭიდული კითხვები, ფილტრები და განშტოებები

შეჭიდული კითხვები მათ წინმსწრებ კითხვებზეა დამოკიდებული, მაგალითად, „თუ (1) კითხვაზე „დიახ“ უპასუხებთ, მაშინ გადადით (4) კითხვაზე“. წინა კითხვა ფილტრის ფუნქციას ასრულებს. შემდეგი კითხვა შეჭიდულია მასთან და მისი განშტოებაა. ზოგ კითხვარში სიტყვიერად არის მოცემული იმ კითხვის ნომერი, რომელზეც გადამისამართდა რესპონდენტი (მაგალითად, „გადადით კითხვაზე N6“), ზოგში კი სიტყვები ისრით არის ჩანაცვლებული და მიუთითებს შემდეგ კითხვაზე, რომელსაც იმ შემთხვევაში უნდა უპასუხოთ რესპონდენტმა, თუ პირველ კითხვას გარკვეული პასუხი გასცა.

შეჭიდული და ფილტრის კითხვები შეიძლება სასარგებლოა მკვლევრისთვის, მაგრამ მათ, შესაძლოა, დააბნიონ რესპონდენტი, რადგან ყოველთვის კარგად არ ჩანს, რა მიმართულებით უნდა

წავიდეს რესპონდენტი, კითხვების რომელი რიგი აირჩიოს, ზუსტად სად მთავრება მოცემული განშტოება და მერე საით უნდა წავიდეს. რედლაინმა და მისმა კოლეგებმა (2002) აღმოაჩინეს, რომ რესპონდენტებს განშტოებების ინსტრუქციების უყურადღებოდ დატოვების, მცდარად გაგებისა და არასწორად შესრულების ტენდენცია ახასიათებთ. შედეგად კი უპასუხოდ ტოვებენ მთელ განშტოებას, რომელიც კონკრეტული ქვეშევრდებისთვისაა განკუთვნილი, რესპონდენტები ტოვებენ მათ და ამიტომ უპასუხოდ ტოვებენ იმ კითხვებს, რომლებზეც, წესით უნდა ეპასუხათ. რედლაინმა და მისმა კოლეგებმა (2002) დაადგინეს, რომ განშტოებების ინსტრუქციების კითხვარში შეტანა უარყოფითად მოქმედებს მის სწორად შევსებაზე.

რედლაინი და მისი კოლეგები (2002) აღნიშნავენ, რომ კითხვაში სიტყვების რაოდენობა გავლენას ახდენს რესპონდენტის უნარზე, მიჰყვეს განშტოების ინსტრუქციებს: რაც უფრო მეტ სიტყვას შეიცავს კითხვა, მით მეტია ალბათობა, რომ რესპონდენტს გამორჩება ის. იგივე ავტორები აღნიშნავენ, რომ ხანმოკლე მეხსიერებაში შეიძლება შეინახოს არა უმეტეს შვიდი დებულებისა. ეს კანონზომიერება სატელეფონო გამოკითხვების დებულებების შედგენისას გამოიყენება, სადაც არ არის დებულებების თვალსაჩინოდ დანახვის ან გადამოწმების საშუალება. ასევე, რაც უფრო მეტი იყო სავარაუდო პასუხების რაოდენობა, მით მეტი იყო შეცდომის დაშვების, მაგალითად, განშტოების ინსტრუქციის გამოტოვების, ალბათობაც. ისინი აღნიშნავენ, რომ რესპონდენტები მაშინ უფრო აღიქვამენ განშტოების ინსტრუქციებს, როდესაც ისინი ბოლო ასარჩევ კატეგორიასთან არის მოცემული, განსაკუთრებით კი მაშინ, თუ რესპონდენტები ამ კატეგორიას ირჩევენ.

გარდა ამისა, განშტოებების ინსტრუქციების ჩვეულებრივ დებულებებს შორის მოქცევას, სავარაუდოდ, ორი ტიპის შეცდომა მოყვება თან: ყველა კითხვაზე პასუხის გამოტოვება და მცდარ კითხვებზე პასუხის გაცემა; განშტოების ინსტრუქციის წინა პასუხისაგან დაშორებამაც შეიძლება დააბნიოს რესპონდენტი და ინსტრუქციები არასწორად გაიგოს. რედლაინი და მისი კოლეგები (2002) აღნიშნავენ, რომ „განშტოების ინსტრუქციების ვიზუალური და სიტყვიერი ფორმა მნიშვნელოვანწილად მოქმედებს იმაზე, თუ რამდენად კარგად წაიკითხავენ, გაიგებენ და იმოქმედებენ რესპონდენტები განშტოების ინსტრუქციის მოთხოვნების შესატყვისად“. აქედან გამომდინარეობს, რომ განშტოებების ინსტრუქციების წარმატებით შესასრულებლად მნიშვნელოვანია მათი გამოკვეთილი ადგილმდებარეობა და ვიზუალური ეფექტი. ავტორები აღიარებენ, რომ რესპონდენტთა უმრავლესობა გაუაზრებლად ტოვებს განშტოების ინსტრუქციებს. ისინი უბრალოდ ვერ ამჩნევენ მათ. პრაქტიკული გამოყენება მაშინ იქნება სწორი, თუ ინსტრუქციები იქ განთავსდება, სადაც საჭიროება მოითხოვს და სადაც რესპონდენტი დაინახავს.

სასურველია ფილტრები და განშტოებები კეთილგონიერად და შეზღუდულად იქნეს გამოყენებული. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რესპონდენტებს, ფილტრებისა და მათი შესაბამისი განშტოებების კითხვების ძიებაში, კითხვარის წინ და უკან ფურცვლა არ მოუხდეთ. ეს საკითხი განსაკუთრებით პრობლემურია ინტერნეტგამოკითხვებში, სადაც ეკრანი ერთ ამობეჭდილ გვერდზე გაცილებით პატარაა. განშტოებების პრობლემის დაძლევის ერთი გზაა კითხვარის სექციებად დაყოფა: კონცეპტუალურად ახლოს მდგომი დებულებების გაერთიანება და თითო განშტოების ამ თითო სექციაში მოქცევა.

სენსიტიური კითხვები

მიუხედავად იმისა, რომ კითხვარის ანონიმურობამ და, ხშირად, მკვლევარისა და რესპონდენტის პირისპირ კონტაქტის არარსებობამ შეიძლება ხელი შეუწყოს სენსიტიურ მასალაზე პასუხების გაცემას, სენსიტიურობისა და საფრთხის თემებს მაინც ვერ ავუვლით გვერდს, რადგან ამან შეიძლება მონაცემების ჩატოვება (ინფორმაციის გაუცემლობა და თავის შეკავება) ან ჭარბი (გაზვიადებულ) პასუხები გამოიწვიოს. ზოგიერთ რესპონდენტს შეიძლება არ სურდეს სენსიტიური ინფორმაციის გაცემა განსაკუთრებით მაშინ, თუ ამით საკუთარ თავს ან სხვებს მიეყენებს ზიანს. რატომ უნდა მოუყვნენ პირადული ამბები (მაგალითად, ოჯახური, მენეჯერებისა და კოლეგების მოსაზრებები) სრულიად უცხო ადამიანს? ასაკი, შემოსავალი, განათლება, სპეციალიზაცია და შეხედულებებიც კი შეიძლება პირადულ და/ან სენსიტიურ საკითხად იქნას მიჩნეული.

სენსიტიურობა და საფრთხე რესპონდენტის თვალით უნდა იქნას დანახული და არა - კითხვარის შემქმნელის. ის, რაც მკვლევრისთვის გულუბრყვილო, უწყინარი კითხვაა, რესპონდენტისთვის უადრესად სენსიტიური ან შეურაცხმყოფელი შეიძლება აღმოჩნდეს, მათ შორის განათლების სფეროს კვლევაშიც.

კითხვების შედგენისას დაბრკოლების თავის არიდება

მიუხედავად იმისა, რომ კითხვების მრავალი სახესხვაობა არსებობს, კითხვარში კითხვის ჩასმისას რამდენიმე პრობლემა შეიძლება შეგვხვდეს:

1. უნდა ვერიდოთ მიმართულების მიმცემ კითხვებს, ანუ კითხვებს, რომლებიც ისეა ფორმულირებული (ან სავარაუდო პასუხების კატეგორიებია მოცემული), რომ რესპონდენტებს ჰგონიათ, ამის მხოლოდ ერთადერთი სწორი პასუხი არსებობს და სხვა პასუხი ან მოეწონებათ, ან - არა; მაგალითად:

▪ „უპირატესობას ანიჭებთ აბსტრაქტულ, აკადემიურ კურსებს, თუ მყარად ცხოვრებისეულ, პრაქტიკულ კურსებს, რომლისგანაც რაღაც სარგებელი გექნებათ სწავლების პროცესში?“

2. ყურადღება უნდა მიექცეს ტერმინებით ან ზმნებით „დატვირთულობას“;
3. უნდა ვერიდოთ მაღალფარდოვან, ინტელექტუალურ კითხვებს, რესპონდენტებთანაც კი. მაგალითად:

„მიმდინარე პოზიტივისტური-ინტერპრეტაციული დებატის რა კონკრეტული ასპექტების ნახვას ისურვებდით მასწავლებელთა აუდიტორიისთვის განკუთვნილი განვითარების ფსიქოლოგიის კურსში?“

4. როდესაც გამოკითხული შერჩევა პოპულაციის რეპრეზენტაციულია, ჩვეულებრივია, რომ შერჩევის წევრებს გაუგებრად მიაჩნდეთ მკვლევრის სამეტყველო ენა და ის, რაც მას სრულიად გასაგებად ეჩვენება. მაშასადამე, მნიშვნელოვანია გასაგები და მარტივი ენის გამოყენება.
5. უნდა ვერიდოთ რთულ ქვეწყობილ წინადადებებს, მაგალითად:
6. უნდა ვერიდოთ გამაღიზიანებელ კითხვებსა თუ ინსტრუქციებს, მაგალითად:

- „მუშაობის პარალელურად ოდესმე თუ გაგივლიათ რაიმე სახის კურსი მთელი თქვენი პედაგოგიური მოღვაწეობის მანძილზე? თუ ორმოც წელზე მეტის ბრძანდებით და არასოდეს გაგივლიათ ასეთი კურსი, აღნიშნეთ პასუხები არასოდეს და ბებერი“.

7. უნდა ვერიდოთ უარყოფის და ორმაგი უარყოფის შემცველ კითხვებს მაგალითად: „რამდენად ხარტ დარწმუნებული, რომ არც ერთ იმ მასწავლებელს, რომელსაც სრულ განაკვეთზე, სულ მცირე, ორ წელზე მეტი არ უსწავლებია, სამსახურიდან მოუწყვეტლად შემოთავაზებულ სერტიფიცირებულ კურსებზე არ გაუშვებენ?“ ან: „მიგაჩნიათ, რომ მშობლებისა და მასწავლებლების ასოციაციის გარეშე მასწავლებლები ვერ შეძლებდნენ მშობლებისთვის თავიანთი მოსაზრებების ნათლად გადაცემას?
თუ ამ შემთხვევაში ვფიქრობთ, რომ მშობლებისა და მასწავლებლების ასოციაცია არის გადამწყვეტი ფაქტორი, რომ მასწავლებლებმა შეძლონ საკუთარი აზრების გამოთქმა, რას ვუპასუხებდით - „დიახ“-ს თუ „არა“-ს? ასეთი გადაწყვეტილების მიღებისას რესპონდენტი აუცილებლად იყოყმანებს; შესაძლოა, კითხვის გადაკითხვა რამდენჯერმე დასჭირდეს და შედეგად კითხვას უპასუხოდ დატოვებს და შემდეგ შეკითხვაზე გადავა. აქ პრობლემატური ორმაგი - „გარეშე“ და „ვერ შეძლებენ“- უარყოფაა, რაც აბნევს რესპონდენტს.
 8. უნდა ვერიდოთ ძალიან ბევრ ღია კითხვას თვითადმინისტრირებად კითხვარებში. ვინაიდან თვითადმინისტრირებად კითხვარებში ვერ დავაკონკრეტებინებთ რესპონდენტს, რას გულისხმობს კონკრეტულ პასუხში, ღია კითხვებით ნაკლებად ხერხდება ინფორმაციის მოპოვება (თუმცა, ეს გაფრთხილება გამოირიცხება ინტერვიუს სიტუაციაში). მეტიც, ღია კითხვები ძალიან ბევრ დროს ითხოვს რესპონდენტისგან.
 9. უნდა ვერიდოთ რეიტინგის სკალების განაპირა პასუხებს, მაგალითად, „არასოდეს“, „ყოველთვის“, „სრულიად“, „სულაც არა“, თუ მათი გამოყენებისთვის მყარი საფუძველი არა გაქვთ. რესპონდენტების უმრავლესობა უარს ამბობს ამ კატეგორიების გამოყენებაზე
 10. უნდა ვერიდოთ ასოციაციით გამოწვეულ ზეწოლას, მაგალითად: „ეთანხმებით თქვენს რექტორს, რომ ვაჟები უფრო ცელქები არიან, ვიდრე გოგონები?“. ამ შემთხვევაში დირექტორზე მითითება უბრალოდ ამოსაღებია.
 11. უნდა ვერიდოთ ისეთ დებულებებს, რომელზეც ადამიანებს დათანხმების ან უარყოფის ტენდენცია აქვთ, ანუ, თავისთავად უკვე გარკვეულად „ტენდენციური“ კითხვებს.
 12. უნდა ვერიდოთ ბუნდოვან კითხვებს ან კითხვებს, რომელთა ინტერპრეტაცია სხვადასხვაგვარად შეიძლება. სიტყვების ბუნდოვანების და ორაზროვნების პრობლემა ძნელად გადასაჭრელია. საუკეთესო შემთხვევაში შესაძლებელია მისი შემცირება და არა - სრულიად აღმოფხვრა. ყველაზე უწყინარი კითხვებიც კი შეიძლება იყოს ორაზროვანი განვიხილოთ შემდეგი
მაგალითები:
- „თქვენი შვილი რეგულარულად ასრულებს საშინაო დავალებას?“, რაც ნიშნავს „რეგულარულად“- დღეში ერთხელ, წელიწადში ერთხელ, სემესტრში ერთხელ თუ კვირაში ერთხელ?
 - „რამდენი სტუდენტია უნივერსიტეტში?“, რა იგულისხმება: ირიცხება; ირიცხება, მაგრამ აცდენს; აღნიშნულია, რომ არის, მაგრამ პრაქტიკაზეა წასული; ამ კონკრეტულ მომენტში თუ ამ კვირაში (და განსხვავებული იქნება დასწრების მაჩვენებელი ორშაბათსა და პარასკევს), თუ აკადემიური წლის პირველ სემესტრსა და აკადემიური წლის ბოლო სემესტრს შორის საშუალო

სკოლის მოსწავლეები, რომელთაგან ზოგიერთს სკოლის დატოვება და მუშაობის დაწყება მოუწევს, დანარჩენები კი სახლში იქნებიან და გამოცდებისთვის მოემზადებიან?

- **„თქვენი ასაკი: 15-20; 20-30; 30-40; 40-50; 50-60“.** კატეგორიები არ არის წყვეტილი. ასაკის შესატყვისი გარეგნობის 40 წლის რესპონდენტისათვის სასიამოვნო იქნება, თუ ის საკუთარ თავს 30-40 კატეგორიას მიაკუთვნებს, ან 20 წლის ახალგაზრდა, რომელიც ცდილობს, რომ მოწიფული იყოს, 20-30 კატეგორიას მიაკუთვნებს თავს? კითხვარის შექმნის წესია, რომ კატეგორიები არანაირად უნდა ფარავდნენ ერთმანეთს.
 - **„პროფესიული განათლება მხოლოდ ნაკლები უნარების მქონე მოსწავლეებისთვისაა განკუთვნილი, თუმცა, ის ყველათვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს“.** ეს, ფაქტობრივად, ორმაგი კითხვაა. როგორ მოიქცეს რესპონდენტი, რომელიც ეთანხმება წინადადების პირველ ნაწილს: „პროფესიული განათლება მხოლოდ ნაკლები უნარების მქონე მოსწავლეებისთვისაა განკუთვნილი“, მაგრამ არ ეთანხმება მის მეორე ნაწილს, ან პირიქით? კითხვარის შექმნის წესია, რომ ერთ ჯერზე მხოლოდ ერთი კითხვა უნდა დავსვათ. მიუხედავად იმისა, რომ შეუძლებელია კითხვაში სიტყვების რესპონდენტისეული ინტერპრეტაციების გათვალისწინება, მკვლევარი, ცხადია, გაგებით უნდა მიუდგეს ამას და გაითვალისწინოს თანდაყოლილი ორაზროვნება, მაგრამ მაინც შეინარჩუნოს განცდა, რომ შესაძლებელია ასეთ ორაზროვნებაში ცხოვრება.
13. იდეალურ კითხვარს იგივე თვისებები აქვს, რაც კარგ კანონს - ზუსტი, ნათელი და პრაქტიკულია, ამცირებს მონაცემების დამუშავებაში შეცდომებს, მოტივაციას აძლევს მონაწილეებს და შეძლებისდაგვარად უზრუნველყოფს მონაწილეების გულწრფელ პასუხებს
14. ოქროს წესი: კითხვები შეძლებისდაგვარად მოკლე უნდა იყოს.

კითხვების თანმიმდევრობა

კროსნიკმა და ალვინმა (Krosnick and Alwin 1987) „პირველობის ეფექტი“(რომელიც ზემოთ განვიხილეთ) აღმოაჩინეს, ანუ, რესპონდენტები ჩამონათვალის თავში მოცემულ დებულებებს ირჩევენ.

კითხვარის ტიპური თანმიმდევრობა ასეთია:

- კითხვარი ფაქტობრივი, უსაფრთხო, კითხვებით უნდა დავიწყოთ (რითაც მკვლევარი, ალბათ, შერჩევის შესახებ სახელდების სკალის მონაცემებს მიიღებს, მაგალითად, ასაკობრივი ჯგუფი, სქესი, საქმიანობა, სტაჟი, კვალიფიკაცია და ა. შ.).
- გადავიდეთ დახურულ კითხვებზე (მაგალითად, დიქტომიური, მრავალჯერადი არჩევანის, რეიტინგის სკალები, მუდმივი ჯამის კითხვები) მოცემული დებულებების ან საკითხების შესახებ, რომლებიც პოზიციების, დამოკიდებულებების, აღქმების და მოსაზრებების ამსახველ პასუხებს იძლევიან.
- შემდეგ გადავიდეთ უფრო ღია კითხვებზე (ან, დახურულ კითხვებში გაფანტეთ ღია კითხვები), რომლებიც პოზიციების, დამოკიდებულებების, აღქმებისა და მოსაზრებების შესახებ იძლევიან პასუხებს და ასეთი პასუხების მიზეზებსაც ხსნიან. ეს მიზეზები შეიძლება მოიცავდეს სენსიტიურ ან უფრო პირადულ მონაცემებს.

კითხვარის სქემა

კითხვარის გარეგნული მხარე ძალზე მნიშვნელოვანია. ის მარტივად, მიმზიდველად და საინტერესოდ უნდა გამოიყურებოდეს და არ უნდა ტოვებდეს რთულის, ბუნდოვანის, საშიშის და მოსაწყენის შთაბეჭდილებას. შემჭიდროვებულად დაბეჭდილი კითხვარი არ არის მიმზიდველი და მასში ყველაფერი ერთად არის „ჩაყრილი“. უფრო ფართოდ დაბეჭდილი კითხვარი, სადაც კითხვებსა და პასუხებს საკმარისი ადგილი ეთმობა, უფრო სახალისოა რესპონდენტებისათვის.

გასაგებად გადმოცემა და ვიზუალური მხარე კითხვების რაოდენობაზეც ახდეს გავლენას. მაგალითად, ოთხგვერდიან კითხვარში შეიძლება ოთხ სექციად დაყოფილი 60 კითხვა იყოს. რესპონდენტი შეიძლება დააფრთხოს 1-დან 60-მდე გადანომრილმა კითხვებმა, რადგან ჩამონათვალი ძალიან გრძელი მოეჩვენება, ხოლო სექციების 1-დან 4-მდე რიგითი ნომრები კითხვარს ადვილად შესავსებ იერს აძლევს.

აქედან გამომდინარე, გასაგები და ლოგიკური რომ იყოს, უმჯობესია კითხვარი დასათაურებულ სექციებად დავყოთ. ამით რესპონდენტს მთლიანი კითხვარის ლოგიკასა და წყობასაც დავანახებთ, რაც კითხვარში გარკვევის საშუალებას მისცემს.

კითხვარის თანმხლები და შემდგომი წერილები

კითხვარის თანმხლები წერილის მიზანია, რესპონდენტს აცნობოს კვლევის მიზნისა და მნიშვნელოვნების შესახებ, დაარწმუნოს კონფიდენციალობაში და პასუხების გასაცემად წახალისოს. თანმხლები წერილი შემდეგი შინაარსისა უნდა იყოს:

- თანმხლებ წერილში მოცემული მიმართვა კონკრეტულ აუტიდორიაზე უნდა იყოს მორგებული;
- აცნობდეს კვლევის დასახელებას;
- წარადგენდეს მკვლევარს: სახელი, გვარი, მისამართი, ორგანიზაცია, საკონტაქტო ტელეფონი/ფაქსი/ელ. ფოსტა. იქვე, აღნიშნული უნდა იყოს, რომ რესპონდენტს არ მოერიდოს მკვლევართან დაკავშირება შემდგომი დეტალებისა და განმარტებებისათვის;
- აცნობდეს კვლევის მიზნებს;
- აცნობდეს კვლევის მნიშვნელობასა და სარგებელს;
- მიუთითებდეს, რატომ შეირჩა მაინცდამაინც ეს რესპონდენტი;
- მიუთითებდეს ნებისმიერ პროფესიულ დახმარებზე, კვლევის დამტკიცებაზე, დაფინანსებაზე ან ნებართვაზე (მაგალითად, უნივერსიტეტის პროფესიული ასოციაციები, სამთავრობო დეპარტამენტები, აქ შეიძლება ლოგოც გამოიყენოთ);
- აღწერდეს, თუ როგორ უნდა დააბრუნონ რესპონდენტებმა კითხვარი (მაგალითად, თანმხლები მარკიანი და უკანა მისამართიანი კონვერტით, კონკრეტული ინსტიტუტის საფოსტო ყუთში, კონკრეტულ, წერილში დასახელებულ პიროვნებას მიაწოდონ; წაიღებენ თუ არა კითხვარებს - როდის, როგორ და ვინ);
- მიუთითებდეს უკანა მისამართს, რომელზეც უნდა გაიგზავნოს შევსებული კითხვარი;
- მიუთითებდეს, რა უნდა გააკეთოს რესპონდენტმა, თუ გაუჩნდა კითხვები ან რაღაც ვერ გაიგო;
- მითითებული იყოს კითხვარის უკან დაბრუნების თარიღი;

- აღწერილი უნდა იყოს კითხვარის შევსებისათვის გამოყოფილი ნებისმიერი წამახალისებელი;
- არწმუნებდეს კონფიდენციალობაში, ანონიმურობასა და ამოუცნობლობაში;
- მიუთითებდეს, თუ როგორ და ვის მიერ გავრცელდება ან არ გავრცელდება მონაცემები;
- წინასწარ უხდიდეს მადლობას რეპოდენტებს თანამშრომლობისათვის.

კითხვარების ადმინისტრირება

კითხვარის ადმინისტრირების რამდენიმე ხერხი არსებობს:

- თვით-ადმინისტრირება (თვით-ადმინისტრირებადი კითხვარის ორი ტიპი არსებობს: კითხვარები, რომლებიც მკვლევრის თანდასწრებით ივსება და კითხვარები, რომლებსაც მკვლევრის დაუსწრებლად ავსებენ რესპონდენტები (მაგალითად, სახლში, სამსახურში).
- ფოსტით;
- პირპისპირ ინტერვიუ;
- ტელეფონით;
- ინტერნეტით.

გამოყენებული წყარო: *კვლევის მეთოდები განათლებაში* (თავი 15 ნაწილი I).

<https://www.qwelly.com/group/sociology/forum/topics/kitxvarebi>

გარდამავალი და დასკვნითი დებულებები

1. უნივერსიტეტში კითხვარის შედგენის მეთოდოლოგიას ამტკიცებს აკადემიური საბჭო.
2. მეთოდოლოგიაში შესული ნებისმიერი სახის ცვლილება უნდა შეესაბამებოდეს საქართველოს მოქმედ კანონმდებლობას და უნდა დამტკიცდეს აკადემიური საბჭოს მიერ ცვლილების ან დამატების სახით.